

Zitierhinweis

Hlaváček, Ivan: Rezension über: Thomas Stockinger / Thomas Wallnig / Patrick Fiska / Ines Peper / Manuela Mayer, Die gelehrte Korrespondenz der Brüder Pez. 2: 1716–1718, Wien: Böhlau, 2015, in: Český časopis historický, 2016, 1, S. 175-179, DOI: 10.15463/rec.608130786

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

světského práva z fondu kukské historické knihovny. Uživatel v publikaci nalezne obvyklou bibliografii (použité prameny a literaturu), německé resumé a jmenný rejstřík. Práce představuje cenný příspěvek k dějinám knihoven, podává obraz o vzdělanosti a kulturním rozhledu specifického reprezentanta šlechtické komunity a o aktivitách institucí, v jejichž rukou se nacházel knihovní soubor či jeho části.

Pavel Krafl

Thomas WALLNIG – Thomas STOCKINGER

Die gelehrte Korrespondenz der Brüder Pez. Text, Regesten, Kommentare

Band 1: 1709–1715, (= Quelleneditionen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Bd. 2/1 [!])

Wien, Böhlau – München, Oldenbourg 2010, 1052 s. s osmi vyobr.,

ISBN 978-3-205-78303-9 (Böhlau) a ISBN 978-3-486-58938-2 (Oldenbourg).

Thomas STOCKINGER – Thomas WALLNIG – Patrick FISKA – Ines PEPPER –
Manuela MAYER (unter Mitarbeit von Claudia Sojer)

Die gelehrte Korrespondenz der Brüder Pez. Text, Regesten, Kommentare

Band 2: 1716–1718 (= Quelleneditionen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Bd. 2/1 [!] und 2/2)

Wien, Böhlau 2015, Halbband I 736 s., Halbband II 737–1516 s. s osmi vyobr.,

ISBN 978-3-205-79572-8.

Málokterý medievista se nesetkal se jménem těchto učených benediktinů z dolnorakouského kláštera v Melku. Jinak tomu asi je s konkrétním užíváním jejich zásadních pramenných edic, které dodnes v některých partiích přinášejí texty, moderním způsobem zatím nevydané. Chceme-li pro první poučení (či pro osvěžení paměti) použít Ottův slovník naučný, můžeme jej zklamaně zase zavřít, ať jde o základní řadu včetně svazku Doplňků stejně jako o dvanáctisvazkové Dodatky. Nezbyvá tedy pokusit se získat informaci Riegrova slovníku, kde lze ale uspět jen rámcově, neboť Bernardu Pezovi (1683–1735) je tam jako „starožitníkovi“ věnováno dvanáct řádek a jeho rodnému i řádovému bratru Hieronymovi (1685–1762) ještě o tři řádky méně. Nicméně jejich takřka třicet voluminózních svazků několika řad je vedle různých dalších jednotlivin svědectvím o mimořádné píli, cílevědomosti a barokní učenosti. Dodávám, že o ní svědčí i jejich zcela mimořádná korespondence, o níž bude níže řeč.

Institut pro rakouský dějepis není jen tradičním historicko-archivním učilištěm (od roku 1854), ani jen vydavatelem stále důležitého časopisu (MIÖG, od roku 1880), ale zejména v posledních letech i významným badatelským, v tom především edičním pracovištěm, které dnes rozděluje svou pozornost rovnoměrně mezi prameny středo- i novověké.¹

1 Na některé jeho aktivity jsem porůznu poukazoval v našich časopisech, naposled soustavněji: Ivan HLAVÁČEK, *Z edičních a diplomatických novinek jazykově německé medievistiky a raně novověkých studií s přednostním zaměřením na IÖG a RI*, Sborník archivních prací 65, 2015, s. 277–293.

Že se tu i tam jedná o prameny rozdílného charakteru, není třeba zvlášť zdůrazňovat. A lze to snad nejzřetelněji dokumentovat právě na edici, která není pouze pramenem pro historii života a díla obou citovaných bratří, ba ani ne pro samotný klášter Melk (český termín Medlák byl po celou dobu monarchie běžně používán). Bez nadsázky lze říci, že zpřístupňovaný materiál je důležitý i pro duchovní kulturu barokní doby vůbec, zejména ovšem pro dějiny historiografie. Neboť v předkládané korespondenci se zrcadlí – a to velmi zřetelně – již moderní požadavky kritického přístupu k pramenům jako takovým, i snaha o jejich co nejširší shromáždění a evidenci. Co to ovšem v tehdejších dobách znamenalo, o jaké novum šlo, si dnes umíme jen velmi těžko představit. Byly tu samozřejmě edice bollandistů i maurinů, ty však se orientovaly na jeden specifický druh hagiografických pramenů.

Iniciátorem celého edičního podniku je Thomas Wallnig, který se tomuto doslova životnímu dílu upsal již v polovině minulého desetiletí, kdy se obíral životopisem mladého Bernarda Peze.² Nicméně záhy seznal, že jde o sousto pro jedince příliš velké a tak se počet účastníků projektu z původních dvou (neboť tím druhým měl být Thomas Stockinger) výrazně rozrostl, což jediné dává naději do budoucna na jistý a zřetelný postup. Ba vlastně nikoliv jen naději, protože už dnes máme k dispozici výrazné výsledky v podobě tří rozsáhlých svazků, které čítají více než dva a půl tisíce stran.

Vědecká – možno-li ovšem o vědeckosti hovořit – barokní historiografie, je svým způsobem velmi specifický pramenný žánr. Svou existencí, ale také, ba často dokonce především tím, o čem pojednává. Že se zaměřuje na dobu středověkou, je ovšem samozřejmé. Někdy šlo o více či méně intenzivní sběratelskou činnost izolovaného jedince sedícího ve své cele, jindy tyto snahy ústily do ediční činnosti ve snaze o širší heuristiku. Tyto dva druhy aktivit je záhodno posuzovat odděleně, aniž by ovšem bylo možno i tuto individuální kopistickou práci podceňovat, neboť mohla zachovat (a taky leckdy v nenápadných barokních rukopisech zachovala) opisy původních pramenů ať kodikologických, tak diplomatických, které poté zanikly. Příklady není třeba uvádět. A korespondence uvnitř poměrně malé, převážně mnišské, ale mezinárodní komunity je tu mimořádně důležitým doprovodem, neboť často přináší významné informace, které v těchto edicích postrádáme a nadto ozřejmují i obecnější „pohyb“ v této komunitě.

Toho si byl Wallnig dobře vědom a tak navázal na nepochybnou snahu E. E. Katschthaler a ze sklonku 19. století a pustil se do díla, jehož konce je těžko dohlédnout. Při přípravě této edice nešlo a nejde pouze o pozůstalost obou bratří v archivu jejich kláštera: heuristika se týká i archivů, v nichž bylo možno očekávat pozůstalosti či alespoň jednotliviny jejich respondentů. A těch jsou desítky (pro ilustraci uvádím, že např. dva dopisy zabloudily i do farního archivu v Reichenau; přičemž nejde o jedno z mnoha Reichenau, ale ovšem o kdysi slavné Reichenau na Bodamském jezeře, které ale tehdy bylo ani ne odleskem jeho raně a vrcholně středověké slávy). Ovšem Wallnig se Stockingerem (a pak v tom se svými spolupracovníky pokračují v druhém svazku) opatřili edici takovým – až udivujícím – množstvím doprovodných informací, že těžko nalézt dílo, s kterým by bylo možno je srovnávat. Chci to zdůraznit už úvodem.

2 Thomas WALLNIG, *Gasthaus und Gelehrsamkeit. Studien zu Herkunft und Bildungsweg von Bernhard Pez OSB vor 1709*, Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 48, Wien–München 2007, 216 s.

Nacházíme-li v prvním svazku více než osmdesát respondentů, kterým se dostalo úvodem stručných, ale výstižných medailonků s kvalifikovanými odkazy na příslušnou literaturu, v druhém jich přichází obdobný počet. Upozorňuji tu na posledního v abecedě prvního svazku, na opata břevnovsko-broumovského Otmara Zinkeho, kde v literatuře jsou i odkazy na Krásl-Jezkovu knihu o sv. Vojtěchu, stejně jako na Vilímkové-Preissovou o Břevnovu. Ostatně není to výjimka. Pokud je to užitečné, je česká, tj. česky psaná literatura, týkající se středověku, díky českým konzultantům citována v překvapující míře. Český recenzent tu tak vítaně nedostává příležitost k jinak obligátním, někdy snad trochu „ubliženeckým“ připomínkám.

V prvním svazku předchází vlastní edici takřka padesát stran úvodu. Z toho je něco přes čtvrtinu rozsahu věnováno oběma protagonistům knihy, jejich prostředí a dílu. Tu je potřebí zdůraznit zejména partii, která se úspěšně pokouší zasadit jejich korespondenci do raně novověkých dějin učenosti (*Gelehrsamkeitsgeschichte*). Druhá část se zabývá strukturou vědecké barokní epistolografie s nástinem dochování vydávaných dopisů. Poslední část pak popisuje vlastní strukturu edice, které je třeba níže věnovat zvýšenou pozornost.

Zhruba stejný rozsah má i úvod k druhému dílu (dvojsvazku), v němž se pod jinak formulovanými kapitolkami navazuje na předchozí. Vzhledem k postupným změnám situace v Melku a toho, jak se postavení obou bratrů v důsledku jejich prosazování se upevňovalo či měnilo, osvětluje se i obecné poměry v klášteře. Zde – ale i v širší vědecké komunitě – Pezové naráželi také na protivenství a dostávali se tak do různých kontroverzí. V předmluvě je místo vyhrazeno i itinerári obou bratrů, stejně jako dalším poznámkám o tehdejší vědecké epistolografii a jejímu putování.

Jádro obou dílů tvoří edice celkem 1035 průběžně číslovaných dopisů, resp. bibliografických jednotek, které zahrnují jak oběma bratry psané, tak přijímané dopisy. Tím naznačují, že editoři (včetně dvou spoluediterek druhého dílu) si dali práci i s tím, že registrují poměrně značný počet deperdit. Ta ale často nejde obsahově rekonstruovat, pokud ovšem není nějakým způsobem jejich obsah reprodukován v na ně navazujících textech. Pak ovšem je třeba uchýlit se k nim, kde na to příslušný regest bere zřetel. Jádro tak tvoří textově dochované dopisy obou korespondujících stran. Jak bylo možno předpokládat, jde často o poměrně rozsáhlé, i vícestránkové texty, psané pochopitelně výhradně latinsky. A lze dodat, že těžkou barokní latinou. Toho si byli editoři dobře vědomi a tak se podjali doslova olbřímí práce a všem dopisům předeslali velmi rozsáhlé německé registry, v nichž se snažili veškerý jejich obsah adekvátně převyprávět. Ale i tak je hledání podle rejstříků vzhledem k rozsahu jednotlivých čísel poměrně náročné. V diplomatické terminologii jde o náhradní registry v tom nejvlastnějším slova smyslu. Jako příklad lze uvést list corbijského převora Louise Pisanta Bernardovi ze 17. června roku 1716 (č. 594), který má rozsah čtyř a půl stránky tisku. Tomu předchází skoro třístránkový regest, takže uživateli, který má zájem toliko o určitý fakt, může jít skoro najisto a neztrácet čas. Výjimečně je regest delší než vlastní text (tak č. 1016, kde kartuzián z Gaminu L. Wydemann informuje i o dolanských poměrech).

A na tomto příkladu lze jít v popisu edice dále. V poznámkách pod čarou je samozřejmě respektována ortografie a další zásahy do textu. Věcné poznámky sice nepřicházejí, jsou ale více než nahrazeny návazně podávaným komentářem. Ten např. v právě uvedeném

případě je bezmála dvoustránkový a splňuje snad všechny – i ty nejspeciálnější – komentářové požadavky. Týká se to nejen plného rozvedení i jen naznačených citací jak biblických, tak jiných starých antických autorů a církevních autorit, ale také moderní literatury, která se nějakým způsobem dotýká tématu. O tom, jak široce je tato literatura reflektována, svědčí následující údaje: v prvním dílu jde o 61 stran petitu, v druhém pak dokonce o 152 stran. V druhém seznamu dochází nadto k rozdělení na literaturu před rokem 1800, edice a zpracování.

Pochopitelně, že se v lecčems tyto údaje opakují, většinou však jde o texty odlišné. Jen příkladem lze uvést, že v prvním dílu je uvedeno osm Wallnigových prací, v druhém ale už dvojnásobek. To ale zdaleka není vše, čím jsou editoři uživateli nápomocni. Přílohy v obou dílech přinášejí soupisy korespondentů se stručnými charakteristikami, jak na to už bylo upozorněno, a pak seznamy dopisů. Nejdříve chronologický všech autorů, po něm pak přichází alfabetaický řazený podle pisatelů. Na první pohled může překvapit, že v dopisech bratří Pezů je oslovení velmi často co do osob anonymní, vysvětlení pro to je však nasnadě: když Pezové rozjížděli své evidenční aktivity (začínali velkou dotazníkovou akcí), nutně se většinou obraceli s dotazy na instituce, neboť neznali ještě příslušné osoby, které jejich dopisy s dotazy dostanou do rukou. Že šlo pochopitelně především o kláštery, není ani třeba zdůrazňovat.

A tu je možno také pozorovat, s kterými respondenty šlo o korespondenci nárazovou a u kterých lze hovořit o soustavné výměně informací. Dobře to je vidět na zmíněném O. Zinkem z Břevnova. Bernard Pez se nejdříve obrací 22. září 1709 na klášter břevnovský a už za týden (!) Zinke odpovídá. Na břevnovský klášter, tentokrát už jmenovitě na Zinka, se Bernard Pez obrací o rok později ještě jednou jako zprostředkovatel žádosti pařížských maurinů o informaci (Jean Mabillon je tu nazýván *Galliae phoenix*). O odpovědi nemáme už zpráv, ač Zinke umírá až roku 1738. Zda tu lze hovořit o ztrátě či o odmlčení se Zinkeovo – s doloženými deperdity se tu ovšem setkáváme hojně – neumím říci.

Závěrem těchto soupisů přichází i evidence listů, které si vyměnily osobnosti, jež přímo nezasahovaly do vlastní „pezovské“ korespondence, ale které byly v ní zmiňovány nebo jinak použity vydavateli pro dokreslení situace. Mezi nimi jsou zastoupena přední jména tehdejší historiografie: zmíněný již Mabillon, ale i E. Baluze a další, abych uvedl tehdejší francouzské ikony. Zajímavé jsou také seznamy příloh a zaslaných předmětů, ať šlo o opisy listin či literárních textů nebo o knihy. Druhý díl přináší navíc excerpce zmínek o obou bratřích v některých současných vědeckých časopisech a informace dokumentující jejich studijní cestu roku 1717 do Bavor a Švábska.

Oba díly završují rozsáhlé rejstříky. První eviduje osoby, místa, díla a vybraná věcná hesla, druhý je orientován filologicky resp. literárně historicky, neboť eviduje řečnické obraty, citáty, metafory, vůdčí motivy (Leitmotive), svátky a konečně mytologické postavy. Navíc je podán seznam použitých archivních a jiných rukopisných pramenů editory a konečně přichází, ale jen v druhém svazku, soupis v korespondenci citovaných pramenů s jejich dnešními místy uložení.

Zbývá aspoň pár slov o bohemikálním kontextu, který ovšem nelze probírat soustavněji. Nejde sice o prioritní záležitost, nicméně je tu řada zmínek o českých pramenech, zejména hagiografických, ale i historiografických, o osobách, které v Čechách (v Praze) pů-

sobily či se tu zastavily (spíše ovšem vystupují jako objekty, nikoliv subjekty; a M. Ziegelbauer se snad objeví v následujících letech) a ovšem i o institucích. Dochází i na některé knihovny. Excerpce těchto zmínek, jejich interpretace a zařazení do širších souvislostí by nepochybně nebyla zcela zbytečná, zde ovšem pro to není místo.

A tak hledáme, doslova s dychtivostí, zda bude podána informace o dalším průběhu prací. Jejich pokračování by vřele uvítali nejen historici jak středověku, tak raného novověku, ale i filologové a literární historikové. Jde totiž o dílo nejen příkladné, ale také o dílo, které je svým obsahem a ovšem i rozsahem bez nadsázky zcela ojedinělé. Je tomu tak ovšem díky tomu, jak jedinečné dílo bratři Pezové vytvořili a jaké organizační zásluhy si vydobyli. Proto hledáme informaci o perspektivě. O tom v druhém svazku nenacházíme nic, v prvním pak je jenom odkaz na internetovou stránku http://www.univie.ac.at/monastische_aufklaerung. Kliknutím se otevírá stránka Spolku pro bádání o raně novověké monastické učenosti, která slibuje pokračování až do druhé půle 17. století, které tak překračuje hranici života obou bratří. A upozorňuje se i na různé podpůrné digitalizace, konkrétnější časové údaje však pochopitelně nepřicházejí. Máme se tedy právem my, nebo alespoň naši pokračovatelé, na co těšit.

Ivan Hlaváček

Miroslav ŠEDIVÝ

Metternich, the Great Powers and the Eastern Question

Pilsen, The University of West Bohemia 2013, 1033 pp., ISBN 978-80-261-0223-6.

By the late eighteenth century, the menacing international constellation that would determine Habsburg foreign policy throughout Metternich's time in office (1809–1848) had taken shape. To the east, Russia's rise to great-power status had extended its influence into areas of Europe such as the Holy Roman Empire and the Balkans that were vital to Habsburg interests. The Second Partition of Poland-Lithuania (1793) gave the Habsburg monarchy a common border with the Russian empire. Only shortly before, the Bourbon alliance that had been a cornerstone of Habsburg security since 1756 came unravelled under the impact of the French revolution of 1789. The ancient rivalry with France revived under new auspices. Before the end of the 1790s, French troops penetrated deep into Habsburg territory, a scenario repeated twice during the first ten years of the new century. Both times saw the capture of Vienna. Through client states and direct annexations, Napoleon furthermore extended his power into central, east-central, and south-eastern Europe in ways that threatened to strangle the Habsburg monarchy. Yet even at the most difficult junctures in the fight against France, there was always a party in the councils of government in Vienna that regarded Russia as the greater peril. Situated in the middle of the continent with few easily defensible borders, such as the "natural frontiers" claimed by post-revolutionary France or the vast land mass that protected Russia, the Habsburg monarchy occupied the most treacherous geopolitical position among the great powers, with the possible exception of Prussia. Fears of isolation between east and west remained in Vienna even after the conclusion of a general peace in 1815 and the rise of the congress system.